

„Wychowanie w Rodzinie” t. XXVIII (3/2022)

nadesłany: 3.06.2022 r. – przyjęty: 9.09.2022 r.

Barbara ŻAKOWSKA *

Szkoły katolickie w wychowaniu do wartości. Na podstawie założeń programów wychowawczych dwóch katolickich szkół podstawowych w Szczecinie

Catholic schools in upbringing to values.

**On the basis of the behavioral programme objectives of two catholic primary
schools in Szczecin**

Abstrakt

Wprowadzenie. We współczesnym świecie, pełnym kontrastów, różnorodności i pluralizmu społecznego, wychowanie do wartości staje się szczególnie pożądane. Niewątpliwie fundamentalne oddziaływanie na dziecko mają aktywność i postawa rodziców. To oni są pierwszymi, naturalnymi wychowawcami swojego potomstwa, dlatego mają prawo wybrać dla swoich podopiecznych szkołę, która wesprze ich w procesie kształcenia oraz w działalności wychowawczej poprzez tworzenie takiego środowiska, które będzie zgodne z ich oczekiwaniami.

Cel. Głównym celem artykułu jest analiza programów wychowawczych Katolickiej Szkoły Podstawowej im. Świętej Rodziny oraz Szkoły Podstawowej Towarzystwa Salezjańskiego w Szczecinie, ze szczególnym uwzględnieniem wychowania do wartości. Ponadto celem artykułu jest ukazanie drogi do powstania wybranych katolickich szkół podstawowych w Szczecinie.

Materiały i metody. Artykuł powstał w oparciu o kwerendę źródeł, ich selekcję i opis. W efekcie zinterpretowano fakty stanowiące przedmiot badań. Ponadto podsta-

---

* e-mail: barbara.zakowska@usz.edu.pl

Katedra Historii i Teorii Wychowania, Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Szczeciński, Michała Kleofasa Ogińskiego 16, 71-431 Szczecin, Polska

Department of History and Theory of Education, Institute of Pedagogy, University of Szczecin, Michała Kleofasa Ogińskiego 16, 71-431 Szczecin, Poland

ORCID: 0000-0002-0720-8184

wą była lektura literatury i opracowań. Analiza materiału źródłowego miała charakter jakościowy.

Wyniki. Analiza materiału źródłowego pozwala stwierdzić, że wychowanie do wartości jest istotnym aspektem konstruowania programów wychowawczych wybranych szkół katolickich.

Wnioski. Zaprezentowane wyniki badań prowadzą do wniosku, że szkolnictwo katolickie może dostarczać inspiracji w zakresie wychowania do wartości.

Słowa kluczowe: wychowanie do wartości, szkoły katolickie, rodzina.

Abstract

Introduction. Upbringing to values has become a desired element in the modern world full of contrasts, diversity, and social pluralism. Undoubtedly, parents with their actions and attitudes have the fundamental impact on upbringing their children. They are the first and most natural educators of their protégés. Parents, as the leading educators, are entitled to make decisions about choosing such schools for their children that will support the learning process, as well as supporting educational activities, in line with their expectations.

Aim. The main purpose of this article is to analyze the behavioural programmes of Catholic Primary School St. Families in Szczecin and Primary School of the Salesian Society in Szczecin, with particular focus on upbringing to values. Moreover, the aim of the article is to present the formation of selected catholic primary schools in Szczecin.

Materials and methods. In order to prepare the text, historical resources were collected, analyzed, and described. As a result, the interpretation of facts being the objects of research have been done. Moreover, the reading literature and searching the studies were undertaken. The analysis of the resources was conducted in a qualitative way.

Results. Based on the analyzed material, it can be stated that the upbringing to values is a significant aspect in designing the behavioural programmes in the selected catholic schools.

Conclusion. The presented research results can lead to the conclusions that the catholic schools can provide inspirations regarding the analyzed area.

Keywords: upbringing to values, catholic schools, family.

Wychowanie jako długotrwały proces polegający na oddziaływaniu na wychowanka jest przedmiotem badań i analiz wielu współczesnych pedagogów (Kwieciński, 2011; Nowak, 2008; Łobocki, 2004; Śliwerski, 2005; de Tchorzewski, 2002). Definicja prezentowana przez Stefana Kunowskiego (1997, s. 166) podkreśla, że wychowanie może być pojmowane szeroko, jako „długotrwały ciąg zmian zachodzących w procesie wszechstronnego rozwijania człowieka, w czym biorą świadomy udział przez swą działalność wychowawcy, współdziałają przy tym różne okoliczności i warunki jako sytuacje wychowawcze oraz dążności samego wychowanka do osiągnięcia coraz większej pełni samodzielności umysłowej, moralnej i życiowej jako najdalszego wytworu wychowania”. Andrzej de Tchorzewski (2002, s. 30) wskazuje na aspekty relacji i interakcji w procesie wychowawczym i ujmuje wychowanie jako „byt

społeczny, będący wytworem przynajmniej dwóch osób, pomiędzy którymi zachodzi relacja wyrażająca się w przekraczaniu przestrzeni międzypodmiotowej za pomocą obranej formy kontaktu”.

Należy zatem zwrócić uwagę, że naturalnym oddziaływaniem wychowawczym na dziecko jest działalność rodziców. Ich postawa wobec prawa i obowiązku wychowania potomstwa ma charakter pierwotny, jest nieodłącznym elementem pełnienia roli rodzica oraz ma pierwszeństwo w stosunku do działań wychowawczych podejmowanych przez inne osoby (Jan Paweł II, 1981).

Idea odpowiedzialności rodziców za wychowanie swoich dzieci została dwukrotnie zaakcentowana w ustawie zasadniczej, w której prawodawca polski podkreślił, że „rodzice mają prawo do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami” (*Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, 1997, art. 48 ust. 1) oraz że „mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami” (tamże, art. 53 ust. 3). W międzynarodowych aktach prawnych również można znaleźć stwierdzenia, które oddają rodzicom prawo do decydowania o wychowaniu swoich dzieci. Są to m.in.: *Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych*, *Konwencja o prawach dziecka* oraz *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*.

System oświaty w Polsce odpowiada na te regulacje prawne oraz na potrzeby pluralistycznego społeczeństwa, dlatego umożliwia tworzenie i prowadzenie również szkół katolickich. Placówki te zajmują w polskim szkolnictwie znaczące miejsce, cieszą się dużym zainteresowaniem wśród rodziców, dzieci i młodzieży, ponieważ stwarzają możliwość wychowania katolickiego. W szczególnie trudnym okresie lat 1948–1989 szkoły katolickie nie miały aprobaty władz państwowych i oświatowych, wobec czego nie mogły prowadzić swojej działalności, natomiast w szkołach państwowych zakazano organizowania lekcji religii (Cichosz, 2007). Przełom lat 80. i 90. XX wieku stał się symbolem demokratycznej Europy. W Polsce dzięki zmianom ustrojowym i społecznym, możliwościom prawnym oraz rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego, opartego na idei solidarności, wzajemnej pomocy i samoorganizacji, nastąpiły znaczące przeobrażenia w wielu dziedzinach życia, m.in. w oświacie (Koperek, 2001). Pierwszym krokiem do demokratyzacji szkolnictwa były ustawy: *Ustawa o stowarzyszeniach* z dnia 7 kwietnia 1989 roku oraz *Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* z dnia 17 maja 1989 roku. Dały one początek społeczeństwu obywatelskiemu, które aktywnie i autonomicznie mogło decydować o kierunku rozwoju demokratycznego państwa, a w tym – niezależnej oświaty. W wyniku tych zmian również przed szkolnictwem katolickim otworzyła się możliwość działania.

Przy definiowaniu szkoły katolickiej należy zwrócić uwagę, że jest to niewątpliwie placówka oświatowa, która sprawuje funkcje dydaktyczne, wychowawcze

i opiekuńcze, ale przede wszystkim spełnia osobliwe zadanie, którym jest misja społeczna i apostołska. Dlatego szczególnie ważne jest podkreślenie zasadniczych aspektów wychowawczych szkoły katolickiej, które w 1977 roku określiła Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego. Przyjęto wówczas, że „szkoła katolicka jest miejscem integralnego kształtowania osoby ludzkiej poprzez jasny program wychowawczy, którego fundamentem jest Chrystus” (Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego, 1977, n. 34). Najważniejszym zaś odniesieniem szkoły katolickiej jest człowiek: „Każda osoba, z jej potrzebami materialnymi i duchowymi, stoi w centrum nauczania Jezusa; dlatego promocja osoby ludzkiej stanowi cel katolickiej szkoły” (Jan Paweł II, 1991, s. 4).

Kościół katolicki z uwagą podchodzi do roli edukacji wiernych, dlatego kwestie tworzenia i rozwijania szkół katolickich opisano szczegółowo w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* (KPK) z 1983 roku. Regulacje związane z misyjną rolą szkoły katolickiej, rolą rodzica w wychowaniu dzieci oraz nadzorowaniem szkoły katolickiej zawarte są w rozdziale I pt. *Szkoła*, który jest częścią księgi III, noszącej tytuł *Nauczycielskie zadanie Kościoła*. Normy zawarte w KPK mocno skupiają się na rozważaniach poświęconych wychowaniu. Podobnie jak w dokumentach prawa świeckiego, tutaj również rola rodzica w procesie wychowania jest kluczowa i pierwszoplanowa. W jednej z norm czytamy, że „rodzice oraz ci, którzy ich zastępują, mają obowiązek i zarazem prawo wychowania potomstwa. Rodzice katolicy mają ponadto obowiązek i prawo dobrania takich środków i instytucji, przy pomocy których, uwzględniając miejscowe warunki, mogliby lepiej zadbać o katolickie wychowanie swoich dzieci”. (KPK, kan. 793 § 1). Wynika z tego, że rodzice mają prawo do wyboru takiej szkoły, która będzie zapewniać wychowanie katolickie i stanie się „główną pomocą w wypełnianiu obowiązku wychowania” (KPK, kan. 796 § 1). Z prawa kanonicznego wynika fakt, że „rodzice mają również prawo otrzymania od społeczności świeckiej pomocy potrzebnej do katolickiego wychowania dzieci” (KPK, kan. 793 § 2). W związku z powyższymi regulacjami kościelnymi oraz świeckimi państwo polskie zezwala na tworzenie w systemie oświaty szkół katolickich, które zgodnie z ustawą *Prawo oświatowe* mogą działać jako szkoły niepubliczne. W takim założeniu organami prowadzącymi mogą być: diecezje, zakony żeńskie, zakony męskie, organizacje społeczne oraz osoby fizyczne (Maj, 2007). Jednak szkoły katolickie mogą również być placówkami publicznymi. W takim wypadku organem prowadzącym jest kościelna osoba prawna, organem finansującym – jednostka samorządu terytorialnego, zaś organem sprawującym nadzór pedagogiczny – kuratorium oświaty (Cichosz, 2007).

Katolickie szkoły w Szczecinie

Liczba szkół katolickich w Polsce po 1989 roku wynosiła 24. Znacząco więcej takich placówek powstało na przełomie XX i XXI wieku. W roku szkolnym 2001/2002 szkół katolickich wszystkich typów było 350, a w roku szkolnym 2019/2020 istniało ich 487. Na podstawie danych statystycznych można stwierdzić, że liczba szkół katolickich systematycznie rośnie (Maj, 2002; GUS, 2019).

Początek lat 90. XX wieku to również rozwój szkolnictwa katolickiego w Szczecinie. Dla celów niniejszego opracowania w dalszej części artykułu skupiono się na programach wychowawczych w katolickich szkołach podstawowych, gdyż w strukturze szkolnictwa katolickiego zajmują one istotną rolę ze względu na fakt oddziaływania na najmłodsze pokolenia i na zaangażowanie rodziców w ich kształcenie. Jan Paweł II mówił o etosie szkoły katolickiej i podkreślił szczególną rolę szkoły podstawowej. Zaznaczył, że „określone zadania, szczególnie te, które uwzględniają rozwój całej osoby, duchowy wymiar edukacji i zaangażowanie rodziców, były zawsze centralnym etosem szkoły katolickiej. Ta kwestia szczególnie ważna jest w szkole podstawowej, gdzie są bliskie więzi pomiędzy szkołą, rodziną, parafią i wspólnotą miejscową” (Jan Paweł II, 2006, ss. 4-8).

Ponadto spośród szczecińskich katolickich szkół podstawowych do analizy programów wychowawczych nieprzypadkowo wybrano Katolicką Szkołę Podstawową im. Świętej Rodziny (KSP) oraz Szkołę Podstawową Towarzystwa Salezjańskiego (SP TS). Z uwagi na długoletnią działalność (KSP istnieje od 1996 roku, a SP TS od 2003 roku), szczególne zaangażowanie duchownych Kościoła katolickiego oraz świeckich działaczy lokalnych w tworzenie tych szkół, wysokie wyniki uczniów w nauce² oraz duże uznanie środowiska lokalnego te placówki można określić jako reprezentatywne dla szkół katolickich w Szczecinie, które kierują się tą samą misją wychowawczą.

Aby jak najlepiej zrozumieć działalność wychowawczą omawianych placówek, należałoby rozpocząć od przedstawienia drogi tworzenia się wybranych szkół, gdyż te doświadczenia odegrały znaczącą rolę w definiowaniu celów i zadań wychowawczych. Pierwsza z prezentowanych instytucji – Katolicka Szkoła Podstawowa im. Świętej Rodziny – powstała w 1996 roku. Jej organem prowadzącym jest Centrum Edukacyjne Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej. Centrum sprawuje nadzór również nad Katolickim Liceum Ogólnokształcącym im. św. Maksymiliana Marii Kolbego w Szczecinie, Publiczną Katolicką Szkołą Podstawową im. św. Stanisława Kostki,

2 Uczniowie KSP oraz SP TS są laureatami wojewódzkich i ogólnopolskich konkursów, ponadto otrzymywali nagrody Prezydenta Miasta Szczecin. Szkoła co roku osiąga jedne z najwyższych w kraju wyniki egzaminów ósmoklasistów. Zob: <http://ksp.net.pl>, <https://www.szkolysalezjanskie.pl/>.

Katolicką Szkołą Podstawową im. Jana Pawła II, Młodzieżowym Ośrodkiem Socjoterapii im. św. Brata Alberta w Szczecinie oraz Zespołem Szkół Ogólnokształcących im. św. Jana Pawła II w Pobierowie (Piskorski, Piskorska, 2012).

Omawiana szkoła powstała między innymi z inicjatywy rodziców. Jej siedzibą na początku był dom katechetyczny, znajdujący się przy ul. Orawskiej 3 w Szczecinie. Rzymskokatolicka parafia pw. Matki Bożej Jasnogórskiej oddała na czas nieokreślony do bezpłatnego użytkowania nieruchomość Centrum Edukacyjnemu Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej. Budynek położony na Wzgórzu Hetmańskim przy kościele pw. Matki Bożej Jasnogórskiej był dwukondygnacyjny, z podpiwniczeniem. Powierzchnia użytkowa budynku wynosiła 1200 m². Znajdowało się tam 12 sal lekcyjnych, pracownia komputerowa, stołówka, pokój nauczycielski, sala do zajęć ruchowych, biblioteka oraz dwa pomieszczenia przeznaczone na szatnię. Członkowie społeczności szkolnej mogli korzystać z parkingu, placu zabaw oraz z boiska wielofunkcyjnego (AZKO, WESiT-I-4332/15/99). Bliskość parafii oraz mała powierzchnia użytkowa budynku powodowały, że atmosfera w szkole była kameralna i rodzinna. Ze względu na duże zainteresowanie rodziców katolickich rekrutacja z roku na rok była coraz większa. Warunki lokalowe przestały odpowiadać potrzebom szkoły w realizowaniu funkcji dydaktycznej, wychowawczej oraz opiekuńczej. W związku z tym w 2019 roku placówka zmieniła swoją siedzibę i przeniosła się do zdecydowanie większego i nowocześniejszego budynku szkolnego, tak zwanej tysiąclatki, przy ul. Budziszynskiej 2. Przekształcono ją w szkołę publiczną bez wskazanej rejonizacji (KSP, <http://ksp.net.pl/>).

Katolickie szkolnictwo w Szczecinie rozwijało się również dzięki Towarzystwu Salezjańskiemu. Decydującą rolę w tworzeniu szkolnictwa salezjańskiego odegrał ks. Lucjan Gieros³, człowiek bardzo zasłużony dla miasta Szczecina. Jego duchowa, w tym edukacyjna formacja była wynikiem wieloletniej posługi w zakonie salezjanów, którego zasady opierają się na koncepcji pedagogiki św. Jana Bosko. Po przyjęciu święceń kapłańskich w 1958 roku ks. L. Gieros pracował w Kutnie, Warszawie, Łodzi, Kobyłance i Rumii, a w 1986 roku został proboszczem parafii na osiedlu Przyjaźni w Szczecinie (Brakowski, 2008, s. 15). Wraz z budową nowego kościoła rozpoczął realizację swojego najważniejszego życiowego zadania: stworzenia systemu niepublicznych szkół salezjańskich w Szczecinie. Najpierw wybudował i uruchomił Salezjańskie Liceum Ogólnokształcące wraz ze szkołą organową przy ul. Witkiewicza w Szczecinie (Majewska, 2004). Jednak ks. L. Gieros chciał stworzyć większy

3 Ksiądz Lucjan Gieros zmarł w 2006 roku. W jego pogrzebie brało udział ponad 2000 osób. Koncelebrę żałobną pod przewodnictwem abp. Zygmunta Kamińskiego sprawowało 230 kapłanów. Niedługo później, 31 października 2007 roku, decyzją Rady Miasta Szczecina nadano rondy przy ul. Ku Słońcu imię ks. L. Gierosa SDB. Był to dowód wdzięczności mieszkańców miasta za jego 20-letnią pracę duszpastersko-oświatową.

kompleks edukacyjny, dlatego poszukiwał odpowiedniego miejsca pod zabudowę, aby rozszerzyć działalność. Do tego celu udało mu się pozyskać teren przy ul. Ku Słońcu, w okolicy cmentarza Centralnego w Szczecinie. Dotychczasowym gospodarzem obiektu, w którego skład wchodziły boiska i hotel, było Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej. W 1991 roku decyzją Rady Miasta Szczecin tę nieruchomości o powierzchni 43 049 ha przekazano Towarzystwu Salezjańskiemu (AZKO, nr WOIKF-I-4320/320/2002). W 1994 roku rozpoczęła się działalność edukacyjna w pierwszym nowo wybudowanym obiekcie. Najpierw powstała Zasadnicza Szkoła Zawodowa, następnie w 1997 roku – Technikum Zawodowe, a w 2001 roku – Gimnazjum Towarzystwa Salezjańskiego. W 2003 roku założono SP TS (Majewska, 2004). W pierwszym roku szkolnym do użytku tej placówki oddano tylko jedną dużą salę, która pełniła również rolę świetlicy. Uczniowie korzystali z przestrzeni wokół obiektu, na której znajdowały się boiska i teren rekreacyjny. W związku z dużym zainteresowaniem rodziców rekrutacją swoich dzieci do nowo powstałej szkoły podstawowej, z każdym rokiem do użytku przydzielano kolejne sale lekcyjne. W 2008 roku szkoła przejęła budynek, w którym uczniowie mieli możliwość korzystania z pracowni komputerowej, auli, biblioteki, czytelnicy, hali sportowej oraz siłowni (SP TS, <http://www.szkoły-kusloncu.salezjanie.pl/>).

Wychowanie do wartości w programach wychowawczych szkół katolickich

Wartości to fundament procesu wychowania i zarazem immanentna właściwość celów oraz oddziaływań wychowawczych. Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że „wychowanie, niezależnie od deklarowanych założeń ideowych, zawsze jest wychowaniem do jakichś wartości” (Olbrycht, 2012, s. 91). Zatem wartości, tak istotne w procesie wychowawczym, w ujęciu pedagogicznym mogą być rozumiane jako coś cennego i ważnego, tak dla jednostki, jak i dla społeczeństwa. Stanowią one punkt odniesienia, są źródłem wyborów postępowania, określają styl życia, budują stosunek do innych ludzi i pobudzają do działania (Dyczewski, 2001; Świtłała, 2019). W rozważaniach na temat klasyfikowania wartości można odszukać wiele sposobów ich porządkowania (Cichoń, 1996; Chałas, 2006; Ostrowska, 2015; Tischner, 1993). Kazimierz Denek (1998) proponuje podział na wartości partykularne i uniwersalne. Podstawą tych pierwszych jest pojęcie dobra rozumiane względnie. Cechują się uznawalnością społeczną oraz zmiennością. Natomiast w wartościach uniwersalnych dobro ma charakter bezwzględny, jako wartość sama w sobie. Takie wartości są trwałe i powszechne.

Zatem wartości stają się źródłem celów wychowania oraz wyznaczają kryteria oceny zamierzonych działań wychowawczych (Olbrycht, 2012). Nie bez znaczenia

w tym procesie, który jest świadomą i celową działalnością ludzką, mówi się o roli rodzica/wychowawcy/pedagoga, od którego zależy w dużej mierze, jakie wartości są wprowadzane do oddziaływania wychowawczego. Dlatego zwraca się szczególną uwagę na konsekwentny i właściwy dobór celów wychowania (wartości), do których ma dążyć wychowanek, oraz na przygotowanie zawodowe i osobiste wychowawcy (Nowak, 2008).

W podjętych rozważaniach o wychowaniu i wartościach należałoby zdefiniować, czym jest wychowanie do wartości. W literaturze przedmiotu znajdujemy dwie perspektywy w spojrzeniu na tę problematykę. Z jednej strony może być ono rozumiane w ujęciu szerokim, w którym człowieka przygotowuje się do świadomego i autonomicznego decydowania o wyborze wartości, którymi będzie się kierować. Z drugiej zaś strony węższa perspektywa wskazuje, że jest to proces kształtowania w człowieku pojmowania i zdolności do decydowania o przyjęciu pewnych wartości, deklarowanych w programie wychowawczym. Celem tego działania jest nauczenie wychowanka, aby potrafił rozwijać w sobie zdolność hierarchizowania wartości oraz ich realizowania. Co ważne, w efekcie wychowania do wartości chodzi o to, aby młody człowiek intencjonalnie oraz bez przymusu uznał wartości pożądane wychowawczo za swoje, słuszne i aby żył zgodnie z nimi (Olbrycht, 2012).

W tym miejscu warto również sprecyzować znaczenie wychowania do wartości w odniesieniu do działalności szkoły katolickiej. Niewątpliwie misją każdej placówki tego typu jest wychowanie chrześcijańskie. Sobór Watykański II (1968, ss. 313-324) rozumie je jako „nie tylko dążenie do pełnego rozwoju osoby ludzkiej, ale również ma ono na względzie przede wszystkim to, aby ochrzczeni, wprowadzeni stopniowo w tajemnicę zbawienia, stawali się z każdym dniem coraz bardziej świadomi otrzymanego daru wiary”. Zatem wychowanie chrześcijańskie, będące misją szkoły katolickiej, można rozumieć z jednej strony jako wychowanie religijne, w którym chodzi o poznanie i zjednoczenie się z Bogiem, a z drugiej – jako szerokie wychowanie naturalne, w którym zwraca się uwagę na rozwój człowieka jako osoby (Cichosz, 1997). Szczególnie widoczne jest to w *Orędziu Jana Pawła II na XVIII Światowy Dzień Pokoju* (1984), w którym papież skierował swoje słowa głównie do młodzieży i zwrócił uwagę na znaczenie wartości, które są źródłem wyboru i podstawą budowania życia w społeczeństwie. Podkreślał, że nie można oddzielić od siebie wartości osobistych i wartości społecznych, gdyż wspólnie tworzą one pokój i sprawiedliwość. Wobec tego można zauważyć, że w orędziu papieskim wyeksponowano życie we wspólnocie z innymi, z Bogiem i samym sobą. Takie spojrzenie na wartości jest charakterystyczne dla wychowania w duchu chrześcijańskim oraz jest podstawą wychowania personalistycznego (Adamski, 2005; Kowalczyk, 2010; Nowak, 2019; Śliwerski, 2005). Zatem w myśl personalistycznego ujęcia wychowania do wartości programy szkół katolickich powinny uwzględniać założenie, że oddziaływania wychowawcze mają

odpowiadać indywidualnym potrzebom i możliwościom ucznia w sferze intelektualnej, emocjonalnej, fizycznej oraz duchowej, przy jednoczesnym uwzględnieniu jego wieloaspektowej i złożonej osobowości (Chałas, 2017).

W kontekście powyższych rozważań zasadne jest przeanalizowanie programów wychowawczych wybranych szkół katolickich pod kątem ich drogi do wartości. Na wstępie programu wychowawczego KSP (AZKO, WESiT-I-4332/15/99) podkreślono, że wychowanie jest najtrudniejszym zadaniem szkoły zarówno pod względem dobrego zaplanowania, jak i oceny jego skuteczności. Autorzy programu zwrócili uwagę, że należy ono w głównej mierze do rodziców, jednak szkoła ma być dla nich wsparciem w procesie budowania świata wartości dziecka. W myśl przywoływanego wcześniej orędzia papieskiego, w którym Jan Paweł II podkreślał łączenie wartości osobowych ze społecznymi, w programie wychowawczym wskazano, że zamierzonym celem jest ukształtowanie ucznia tak, aby zrozumiał Boży plan wobec swego życia, odnalazł swoje miejsce pośród innych ludzi w swojej ojczyźnie, w świecie i w Kościele, aby umiał im służyć oraz był dobrym chrześcijaninem i obywatelem. Aby pomóc w rozwoju osobowości ucznia KSP, rozumieniu siebie i drugiego człowieka oraz aby przygotować go do życia w wierze katolickiej, w analizowanym dokumencie określono jego wzorzec osobowy. Według niego wychowanek prezentuje religijną postawę, przejawia szacunek dla wiary i Kościoła, przestrzega szkolnych regulaminów i postanowień władz szkolnych. Pod względem wartości osobistych uczeń ma być prawdomówny, uczciwy, koleżeński i opiekuńczy, z szacunkiem odnosić się do dorosłych i kolegów. Natomiast w zakresie nabywania wartości społecznych zwraca się uwagę na postawę przynależności narodowej oraz działalność szkolną i pozaszkolną w obszarze społecznym, religijnym, naukowym i artystycznym.

Dalszą część analizowanego programu wychowawczego podzielono na sześć fragmentów, w których zaprezentowano cele wychowawcze oraz sposoby ich realizacji w poszczególnych sferach rozwojowych: religijno-moralnej, społeczno-patriotycznej, emocjonalnej, intelektualnej, kulturowej oraz prozdrowotnej. W tym miejscu nie sposób jest ukazać wszystkich założeń i zadań zawartych w analizowanym dokumencie, nie jest to też cel niniejszego artykułu. Przedmiotem podjętych rozważań jest wychowanie do wartości, zatem zostanie zwrócona uwaga na te cele wychowawcze, które przygotowują ucznia do życia według określonych wartości.

W sferze religijno-moralnej, zgodnie z założeniami wychowania chrześcijańskiego, głównymi celami są: życie zgodne z nauką Kościoła, szacunek dla wiary i Kościoła oraz umacnianie odwagi w głoszeniu wartości chrześcijańskich. Bezpośrednio te wartości wdraża się na wiele sposobów, wśród których można wymienić: codzienną wspólną modlitwę przed lekcjami, udział w uroczystościach kościelnych, wybór patronów klasowych spośród świętych i błogosławionych, świętowanie Dnia Patrona w klasach i prezentowanie jego osoby na modlitwie, prenumeratę prasy katolickiej w klasach I–

III. Sposobami na realizację celów w wyżej wymienionej sferze mogą być również: wizyta klas IV i V u sióstr Misjonarek Miłości, coroczna wystawa różańców przygotowanych przez uczniów oraz świętowanie Dni Papieskich, w których uczniowie wraz z całą społecznością szkolną modlą się za rodziny i bliskich (KSP, <http://ksp.net.pl/>).

Bardzo ważna w procesie budowania interakcji z innymi ludźmi i środowiskiem zewnętrznym jest sfera społeczno-patriotyczna. Dla autorów analizowanego programu głównymi celami w niej są: rozwijanie wartości rodzinnych i umiejętności komunikacji w rodzinie, uświadamianie podstawowych zasad i reguł obowiązujących w relacjach międzyludzkich, rozwijanie postaw patriotycznych związanych z własną tożsamością i z kulturą narodu, regionu oraz miasta. Szczególnie znaczący w tej sferze wydaje się cel wypracowania w uczniach postawy dialogu, umiejętności słuchania innych i rozumienia ich poglądów. Według dokumentu sytuacje sprzyjające wychowaniu do tak postawionych celów to m.in.: poruszanie zagadnień historycznych i patriotycznych podczas modlitw porannych, współpraca z rodziną i jej wspieranie poprzez spotkania indywidualne, zebrania z rodzicami oraz współdziałanie z radą rodziców, a także organizowanie uroczystości szkolnych, koncertów pieśni patriotycznych, spotkań z ciekawymi ludźmi z regionu oraz wycieczek do miejsc pamięci narodowej. Ponadto uczniowie co roku biorą udział w Ogólnopolskim Młodzieżowym Turnieju Turystyczno-Krajoznawczym, w którym zdobywają tytuły finalistów i laureatów. Pośród wielu aktywności związanych z realizowaniem celów wychowawczych odnoszących się do sfery społeczno-patriotycznej warto również podkreślić, że młodzież z KSP reprezentowała szkołę w konkursie recytatorskim poświęconym twórczości pisarzy ziemi szczecińskiej *Szczeciński Parnas* oraz miejskim konkursie *Szczecin wczoraj i dziś*, w którym uczniowie walczyli o miano najlepszego znawcy Grodu Gryfa (tamże).

Konstytutywne w stosunku do analizowanego programu wychowawczego oraz podjętych rozważań na temat wychowania do wartości wydają się dwie kolejne sfery, które dotyczą rozwoju emocjonalnego i intelektualnego. W pierwszej z nich główne cele to właściwe wyrażanie uczuć i panowanie nad nimi, rozwijanie koleżeństwa i przyjaźni, budowanie zdolności wydawania sądów i ocen z zachowaniem zasad kultury oraz kształtowanie postawy empatii i umiejętności dzielenia się z innymi. Oddziaływania, które pomagają nabywać powyższe wartości, obejmują przede wszystkim indywidualne traktowanie dziecka z uwzględnieniem jego problemów, potrzeb i możliwości. Ponadto uczeń poprzez różnorodne sytuacje wychowawcze uwarściwia się na potrzeby ludzi niepełnosprawnych i uczy się akceptowania odmienności, uczestniczy w klasowych i szkolnych formach wzajemnej pomocy i współpracy, służy w kole wolontariatu oraz w licznych akcjach charytatywnych organizowanych na terenie szkoły i poza nią. Jako przykłady, wśród wielu podejmowanych aktywności, można wymienić udział całej społeczności szkolnej w akcji charytatywnej *Podaruj Dzieciom Iskierkę Radości – Szczecińskie Szkoły Potrzebującym*, organizowanie

zbiórki darów materialnych dla powodźian oraz dla zwierząt ze schroniska. Na szczególną uwagę zasługuje udział uczniów klas 0–III KSP w międzynarodowym projekcie edukacyjnym *Emocja*, w którym dzieci wprowadza się w świat wartości moralnych poprzez realizację pięciu modułów. W ciągu całego roku szkolnego uczniowie uczą się, że wyrażanie uczuć oraz nauka języka emocji są niezbędne do kształtowania prawidłowych postaw wobec drugiego człowieka (tamże).

W sferze intelektualnej na uwagę zasługują cele, które podkreślają pomoc uczniom w poznawaniu swoich uzdolnień i mocnych stron oraz w nabywaniu umiejętności wypowiedzenia się, obserwacji, samodzielnego myślenia i wyciągania wniosków. Te prorozwojowe wartości, kształtujące konstruktywne i twórcze myślenie, są wdrażane przede wszystkim poprzez codzienną pracę dydaktyczno-wychowawczą nauczycieli, którzy dobierają formy i metody do potrzeb i możliwości uczniów. Młodzież uczestniczy też w kołach zainteresowań, w spotkaniach z ciekawymi ludźmi oraz w warsztatach umiejętności uczenia się. Ponadto bierze udział w spotkaniach edukacyjnych organizowanych na terenie Szczecina, na przykład w warsztatach chemicznych na Zachodniopomorskim Uniwersytecie Technologicznym, zorganizowanych w ramach akcji *Moc Naukowców* oraz w projekcie edukacyjnym *MegaMisja*, w którym dzieci rozwijają kompetencje cyfrowe, uczą się pracy w grupie i poznają zasady bezpiecznego korzystania z internetu.

Na uwagę zasługuje również sfera kulturalna, która w założeniu programu wychowawczego w obszarze wychowania do wartości wskazuje na rozwijanie umiejętności korzystania z dóbr kultury. Jej celem jest rozbudzanie ciekawości twórczej i wrażliwości estetycznej oraz kształtowanie zdolności do krytycznej oceny i dokonywania wyborów w odbiorze tych dóbr. Te założenia są realizowane poprzez uczestnictwo uczniów w życiu kulturalnym miasta i regionu, ale także przez samodzielne organizowanie wystaw twórczości plastycznej i występów teatralnych, coroczny Festiwal Piosenki Bożonarodzeniowej, liczne lekcje muzealne oraz obchody Dni Teatru i Książki. Program wychowawczy KSP kończy się działem omawiającym profilaktykę i tworzenie bezpiecznego otoczenia szkolnego (tamże).

Aby poszerzyć rozważania dotyczące założeń wychowania do wartości zawartych w programach wychowawczych szkół, dokonano analizy programu SP TS (AZKO, nr WOiKF-I-4320/320/2002). Na wstępie należy podkreślić, że działalność wychowawcza SP TS wynika z formacji stworzonej przez św. Jana Bosko⁴, założyciela zakonu

4 Jan Bosko pochodził z bardzo ubogiej włoskiej rodziny. Wychowywała go tylko mama. Już od najmłodszych lat musiał ciężko pracować w gospodarstwie brata i jednocześnie, za namową mamy, uczył się w szkole. Nauka pozwoliła mu stać się studentem seminarium. Kiedy studiował, zwrócił uwagę na biedne dzieci. Odwiedzał też więzienia dla młodocianych. To dla nich, już jako ksiądz, utworzył oratoria, które miały pomóc znaleźć drogę do Boga najuboższym i tym, którzy pobiłdźzili. Oratoria były to ośrodki dla chłopców narażonych na zetknięcie się ze złem, ale też dla dobrze wychowanych,

salezjanów. Natomiast program wychowawczy tej szkoły, zatytułowany *Drogowskazy życia*, został zatwierdzony przez Towarzystwo Salezjańskie, Inspektoriat pod wezwaniem św. Wojciecha w Pile. Program rozpoczyna się od preambuły określającej podstawę ideową funkcjonowania placówki. We wstępie autorzy zaznaczają, że szkoła realizuje system wychowawczy zwany systemem uprzedzającym, opierający się na pełnym zaufaniu, którym wychowawca obdarza wychowanków, na stałej gotowości służenia im życzliwością, pomocą oraz na wzajemnej więzi na wzór rodzinnej. Szczególnie warto podkreślić założenie, że uczniów wychowuje się w powszechnie uznanym systemie wartości, opartym na zasadach moralności chrześcijańskiej. Dalsze zadania i cele prezentowanego programu odzwierciedlają tak sformułowany wstęp.

Omawiany program wychowawczy zakłada realizację trzech głównych zadań wyrażonych hasłami: *Talent masz w sobie, pozwól go odkryć i rozwijać*, *Ucz się być człowiekiem* oraz *W zdrowym ciele zdrowy duch*. W pierwszym i ostatnim zadaniu podkreśla się rozwijanie talentów, zdolności i zainteresowań oraz kształtowanie postawy prozdrowotnej i aktywnego trybu życia. Jednak w kontekście wychowania do wartości istotne są założenia wyrażone w drugim zadaniu, którego celem jest wzbudzanie, rozwijanie i wzmacnianie wśród uczniów salezjańskiej duchowości. Szkoła realizuje to przesłanie poprzez wychowywanie do radości, optymizmu i dobroci, do prawdy i uczciwości, do postawy pokory, ofiary i służby, do pracy nad sobą, do przyjaźni i życia w rodzinie.

W aspekcie wartości społecznych autorzy programu zaznaczają również, że szkoła ma za zadanie uczyć samorządności, szacunku i tolerancji do drugiego człowieka, odpowiedzialności za innych, środowisko, wspólnotę i szkołę. Szczególne znaczenie w programie ma uwrażliwienie na biedę, krzywdę, nieszczęście i niesprawiedliwość. Podkreśla się również swoistą przyjaźń ze świętymi patronami. W tym miejscu analizowanego dokumentu zwraca się uwagę na wychowanie do wartości religijnych poprzez wdrażanie do życia w modlitwie oraz utrwalanie wartości uniwersalnych.

Program wychowawczy SP TS wyróżnia się określeniem sposobów realizacji zadań programowych oraz wskazaniem działań wychowawczych, które mają wzmacniać salezjańską duchowość. W doborze metod dokument odwołuje się do poziomów potrzeb wychowanka i stosuje ich hierarchię zaproponowaną przez Abrahama Masłowa (2006). Punktem wyjścia jest stwierdzenie, że wartości są pochodną potrzeb, wobec tego autorzy programu do poszczególnych poziomów wskazali działania, które

---

którzy pomagali J. Bosko. Kolejnym elementem działalności świętego było tworzenie szkół niedzielnych i wieczorowych dla chłopców oraz pisanie szkolnych podręczników. Wszystko to razem stało się podstawą powołania do życia w 1859 roku zakonu salezjanów, który wraz ze swoim założycielem rozwijał działalność edukacyjną i wychowawczą. Jest to źródło szkół salezjańskich, ich misji, profilów, a także programów wychowawczych (Majewska, 2004; Bosko, 2002; Weinschenk, 1996; Desramaut, 1998; Aubry, 1994).

mają pomóc wychowankowi w osiągnięciu określonych wartości. Nie mniej istotne i osobliwe są zadania budujące salezjańską duchowość. Działania te dotyczą wiary oraz płaszczyzny ludzkiej i społecznej. Są to takie aktywności jak codzienna modlitwa przed lekcjami, uczestnictwo w Eucharystii szkolnej, utworzenie w szkole pewnego miejsca ciszy, modlitwy i słuchania Słowa Bożego. Ponadto zachęca się dzieci do praktykowania pomocy koleżeńskiej, włączania do klas uczniów niepełnosprawnych, do działalności charytatywnej na rzecz środowiska lokalnego, działalności samorządu szkolnego i klasowego oraz organizowania imprez integracyjnych z okazji święta ks. J. Bosko (SP TS, <http://www.szkoły-kusloncu.salezjanie.pl/>).

W programie wychowawczym SP TS wyszczególniono również trzy bloki tematyczne: rozwijanie talentów, zdolności i zainteresowań; kształtowanie postaw etyczno-moralnych oraz kształtowanie sprawności fizycznej. Pierwszy obszar, związany z rozwojem poznawczym dziecka, jest realizowany poprzez wielokierunkowe działania, pośród których można wymienić organizowanie różnorodnych konkursów. Placówka jest inicjatorem konkursów dla szkół podstawowych: *The Lord of English* z języka angielskiego oraz *Rusz głową* z matematyki. Oprócz tego SP TS z sukcesem organizuje od 2010 roku konkurs *Sudoku – cyfry muszą pozostać same* dla uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Ponadto w ramach celów wychowawczych w obszarze poznawania i rozwijania swoich uzdolnień uczniowie mają m.in. możliwość realizowania indywidualnych projektów na lekcjach przedmiotowych, odbywają ćwiczenia z koncentracji uwagi oraz uczą się rozwiązywania złożonych problemów w zakresie nauk ścisłych poprzez przeprowadzanie doświadczeń i badań w naturalnym środowisku.

Drugi blok tematyczny, związany z formowaniem postaw etyczno-moralnych, wskazuje na konieczność kształtowania wrażliwości uczuciowej, umiejętności oceny własnych zachowań oraz rozwijania tolerancji wobec innych. Te zadania realizowane są za pomocą różnorodnych metod, m.in. poprzez lekcje wychowawcze, na których zapoznaje się uczniów ze sposobami radzenia sobie w trudnych sytuacjach oraz wyrażania negatywnych uczuć. Ponadto przedstawia się problemy życiowe i emocjonalne nieznanne wcześniej uczniom i próbuje się je rozwiązać. Na szczególną uwagę, również w drugim obszarze tematycznym, zasługuje program *Edukacja teatralna*, realizowany pod patronatem Towarzystwa Kultury Teatralnej w Szczecinie, który wspiera wychowanie świadomego odbiorcy sztuki i wpływa na wrażliwość, wyobraźnię oraz otwartość uczestników projektu (tamże).

Przy omawianiu zadań zawartych w ostatnim obszarze tematycznym, dotyczącym kształtowania sprawności fizycznej, należy podkreślić, że sport jest istotnym elementem wychowania salezjańskiego. W związku z tym, oprócz możliwości uczestniczenia w zajęciach z wychowania fizycznego i w Szkolnych Klubach Sportowych (SKS), w murach szkoły działa również Salezjańska Organizacja Sportowa (SALOS), którą powołano do życia w 1992 roku w celu prowadzenia szkoleń sportowych. Wielu

jej uczestników z powodzeniem bierze udział w zawodach krajowych i międzynarodowych. Szczeciński SALOS, dzięki szczególnej roli trenerów Maksymiliana Dunsta i ks. Tadeusza Balickiego, zasłynął jako kuźnia sportowych talentów w koszykówce i piłce nożnej (Dziubiński, 2015, s. 225).

Zakończenie

Wychowanie do wartości w ogólnym zarysie to droga do ich zrozumienia, nabycia, utrwalenia i życia według nich. W tym procesie młodemu człowiekowi towarzyszą przede wszystkim rodzice. Wychowanie, będące wrażliwym i długotrwałym procesem, jest szczególnie ważne w relacji rodzic-dziecko. Rodzice jako pierwsi mają prawo do wprowadzania dziecka w świat wartości, do ich nazywania oraz wyjaśniania. To oni z racji naturalnych więzi są dla potomstwa wzorami i autorytetami dającymi przykład tego, jak należy postępować, jakimi zasadami kierować się w życiu, jak odróżnić dobro od zła.

Na tej drodze wychowania do wartości dzieci i ich rodzice nie są pozostawieni sami. Szkoła jako instytucja społeczna ma za zadanie wspierać opiekunów. Szczególnie w dobie tak silnie spluralizowanego społeczeństwa, globalizacji oraz rozwoju technologii rodzice i szkoła jak nigdy dotąd potrzebują siebie nawzajem. Pozostaje wciąż dylemat definiowania wartości i ich hierarchizowania. Różnorodność światopoglądowa, odmienność kulturowa i religijna oraz przenikanie się różnych grup społecznych powodują pojawienie się pluralizmu wartości, co staje się wyzwaniem dla współczesnego świata. Zatem celem wychowania do wartości jest to, aby rodzic, nauczyciel bądź wychowawca wspierał młodego człowieka w rozpoznawaniu, zrozumieniu, a w konsekwencji dokonaniu wyboru takich wartości, według których będzie on świadomie postępował. Jest to również przygotowanie wychowanka do dialogu i współistnienia z innymi wartościami, na których opierają się odmienne systemy wychowania.

Zaprezentowane programy wychowawcze wybranych szkół katolickich w Szczecinie poprzez określone cele oraz przykładowe sposoby ich realizacji pozwalają na odkrywanie wartości uniwersalnych w sferze osobowej i społecznej. Ponadto pielęgnują one wychowanie do wartości chrześcijańskich. Zatem założenia programów wychowawczych szkół katolickich, które poddano analizie, świadczą o tym, że te szkoły mogą stać się miejscem realizowania wartości personalistycznych, z uwzględnieniem wartości promowanych w edukacji katolickiej. Pojawiają się dalsze pytania badawcze na temat działalności katolickich szkół w Polsce oraz ich przyszłości związanej z ewangelizacją oraz podnoszeniem jakości kształcenia. Niewątpliwie historia rozwoju katolickich szkół podstawowych w Szczecinie podkreśla znaczenie ich istnienia i pokazuje najistotniejsze cele wychowania do wartości.

Bibliografia

- Adamski, F. (2005). Wprowadzenie: Personalizm – filozoficzny nurt myślenia o człowieku i wychowaniu. W: F. Adamski (red.), *Wychowanie personalistyczne* (ss. 9-23). Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Archiwum Zachodniopomorskiego Kuratorium Oświaty [AZKO], Katolicka Szkoła Podstawowa im. Świętej Rodziny w Szczecinie, WESiT-I-4332/15/99.
- Archiwum Zachodniopomorskiego Kuratorium Oświaty [AZKO], Szkoła Podstawowa Towarzystwa Salezjańskiego, WOiKF-I-4320/320/2002.
- Aubry, J. (1994). *W szkole duchowej księdza Bosko*. Kraków: Wydawnictwo Poligrafia ITS.
- Bosko, J. (2002). *Wspomnienia Oratorium*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Brakowski, J. (2008). *Życie i działalność duszpasterska księdza Lucjana Gierosa SDB*. Szczecin: Kozbur.
- Chalas, K. (red.) (2006). *Wychowanie ku wartościom: Elementy teorii i praktyki, t. I: Godność, wolność, odpowiedzialność, tolerancja*. Lublin–Kielce: Wydawnictwo Jedność.
- Chalas, K. (2017). *Wartości w programie wychowawczym szkoły służące integralnemu rozwojowi i wychowaniu ucznia*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Cichoń, W. (1996). *Wartości, człowiek, wychowanie*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Cichosz, M. (1997). *Działalność społeczno-wychowawcza Kościoła Katolickiego w środowisku lokalnym: Na przykładzie miasta Bydgoszczy*. Bydgoszcz: Instytut Wydawniczy Świadek.
- Cichosz, W. (2007). *Formacyjna rola szkoły katolickiej*. Pelplin: Wydawnictwo Bernardinum.
- Denek, K. (1998). *O nowy kształt edukacji*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Desramaut, F. (1998). *Ksiądz Bosko na tle swoich czasów (1815–1888)*. Kraków: Wydawnictwo Poligrafia ITS.
- de Tchorzewski, A. (2002). Teoria wychowania: W poszukiwaniu nowego paradygmatu. W: A. de Tchorzewski (red.), *Współczesne konteksty wychowania: W kręgu pytań i dyskusji* (ss. 18-28). Bydgoszcz: Wydawnictwo Wers.
- Dyczewski, L. (2001). Miejsce i funkcje wartości w kulturze. W: L. Dyczewski (red.), *Kultura w kręgu wartości* (ss. 29-47). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Dziubiński, Z. (2015). *Sport i turystyka w Kościele Rzymskokatolickim (na przykładzie Salezjańskiej Organizacji Sportowej RP)*. Warszawa: Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego.
- Główny Urząd Statystyczny (2020). *Oświata i Wychowanie w roku szkolnym 2019/2020*. Warszawa–Gdańsk: GUS.
- Jan Paweł II (1984). *Orędzie na XVIII Światowy Dzień Pokoju*. Pobrane z: <https://jp2online.pl/>.
- Jan Paweł II (1991). Przemówienie na I Narodowy Kongres Szkół Katolickich we Włoszech. *L'osservatore Romano*, 11, 4.
- Jan Paweł II (1996). *Nauczanie Papieskie, t. V, cz. 2*. Poznań: Pallottinum.
- Jan Paweł II (2006). Adhortacja apostolska „Familiaris Consortio”. W: *Adhortacje apostolskie Ojca świętego Jana Pawła II, t. I: 1979–1995* (ss. 89-213). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Katolicka Szkoła Podstawowa im. Świętej Rodziny w Szczecinie. Pobrane 01.06.2022 z: <http://ksp.net.pl/>.
- Kodeks Prawa Kanonicznego* (1983). Pobrane z: <https://sip.lex.pl/>.
- Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego (1997). *Szkoła katolicka*, n. 34.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (1997). Dz.U.1997.78.483 z późn. zm.
- Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.* (1991). Dz.U.1991.120.526.
- Koperek, J. (2001). *Nowe demokracje i spór o naturę społeczeństwa obywatelskiego*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.

- Kowalczyk, S. (2010). *Nurty personalizmu: Od Augustyna do Wojtyły*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Kunowski, S. (1997). *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Kwieciński, Z. (2011). *Cztery i pół: Preliminaria – Liminaria – Varia*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Łobocki, M. (2004). *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Maj, A. (2002). *Szkolnictwo katolickie w III RP (1989–2001): Status i rozwój w okresie przemian oświatowych*. Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna Adam.
- Maj, A. (2007). Szkoła katolicka w polskim systemie szkolnictwa. *Paedagogia Christiana*, 1(19), 125-136.
- Majewska, A. (2004). *Szkolnictwo salezjańskie w dobie rozwoju na przykładzie Inspektorii św. Wojciecha w Pile*. Piła: Prowincja Salezjańska.
- Masłow, A. (2006). *Motywacja i osobowość*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z dnia 16 grudnia 1966 r.* (1966). Dz.U.1977.38.167.
- Nowak, M. (2008). *Teorie i koncepcje wychowania*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Nowak, M. (2019). Pedagogika personalistyczna. W: Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika: Podręcznik akademicki* (ss. 487-508). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Olbrycht, K. (2012). Wychowanie do wartości – w centrum aksjologicznych dylematów współczesnej edukacji. *Paedagogia Christiana*, 1(29), 89-104.
- Ostrowska, U. (2015). Aksjologiczne podstawy wychowania. W: B. Śliwerski (red.), *Pedagogika, t. 1: Podstawy nauk o wychowaniu* (ss. 391-415). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Piskorski, Ł., Piskorska, D. (2012). *Dwudziestolecie Katolickiego Liceum Ogólnokształcącego im. Św. Maksymiliana Marii Kolbego w Szczecinie*. Szczecin: Wydawnictwo Paw.
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka* (1948). Pobrane z: <https://www.unesco.pl/instrumentarium-prawne/>.
- Sobór Watykański II (1968). Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim. W: *Sobór Watykański II: Konstytucje, Dekrety, Deklaracje* (ss. 313-324). Poznań: Pallottinum.
- Szkoła Podstawowa Towarzystwa Salezjańskiego w Szczecinie. Pobrane 01.06.2022 z: <http://www.szkoły-kusloncu.salezjanie.pl/>.
- Śliwerski, B. (2005). *Współczesne teorie i nurty wychowania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Światała, I. (2019). Wychowanie do wartości w zmieniającym się świecie. *Studia Edukacyjne*, 52, 159-172.
- Tischner, J. (1993). *Myślenie według wartości*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. *O stowarzyszeniach* (1989). Dz.U.1989.20.104.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *O gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (1989). Dz.U.1989.29.155.
- Ustawa z dnia 16 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe* (2016). Dz.U.2017.59.
- Weinschenk, R. (1996). *Podstawy pedagogiki Księdza Bosko*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.